

РЕЦЕНЗИЯ

от доц. д-р Ирена Иванова Бокова, Нов български университет

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научна степен „доктор“
по: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки,
професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата,
докторска програма „Етнология“

Автор: Васил Николов Караджов

Тема: Устни наративи на града – конструиране на образи

Научен ръководител: проф. д. н. к. Мария Антонова Шнитер, проф. д. с. н. Ивайло Стефанов Дичев.

1. Общо описание на представените материали

Със заповед № РД-21-2279 от 29.11.2023 г. на Ректора на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (ПУ) съм определена за член на научното жури за осигуряване на процедура за защита на дисертационен труд на тема „Устни наративи на града – конструиране на образи“ за придобиване на образователната и научна степен „доктор“ в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1. Социология, антропология и науки за културата, докторска програма по Етнология.

Автор на дисертационния труд е Васил Николов Караджов – докторант в редовна форма на обучение към катедра “Етнология“ с научни ръководители проф. д. н. к. Мария Антонова Шнитер и проф. д. с. н. Ивайло Стефанов Дичев.

Представеният от Васил Николов Караджов комплект материали на хартиен носител е в съответствие с Чл.36 (1) от Правилника за развитие на академичния състав на ПУ, включва следните документи:

- молба до Ректора на ПУ за разкриване на процедурата за защита на дисертационен труд;
 - автобиография в европейски формат;
 - протокол от катедрения съвет, свързан с докладване на готовността за откриване на процедурата и с предварително обсъждане на дисертационния труд;
 - дисертационен труд;
 - автореферат;
 - списък на научните публикации по темата на дисертацията;
 - копия на научните публикации;
 - декларация за оригиналност и достоверност на приложените документи;
- Докторантът е приложил копия на 4 бр. публикации в научни списания.

2. Кратки биографични данни за докторанта

Васил Николов Караджов има бакалавърска степен по математика от ПУ „Паисий Хилендарски“ и магистърска степен по културен туризъм и културно проектиране от същия университет. Липсва информация за средното му образование. Завършва редовна докторантура в програма „Етнология“. Има професионален опит в относително кратки периоди в различни музеи, както и като екскурзовод, в момента работи в Института по балканистика с Център по тракология "Проф. Александър Фол" при БАН, София. Владеенето на чужди езици от докторанта не е посочено коректно („средно ниво“) и не съответства на европейската езикова рамка за владеене на чужд език (A2 или B1, например).

3. Актуалност на тематиката и целесъобразност на поставените цели и задачи

Темата за градските образи и тяхното конструиране за съответен град винаги е актуална, защото засяга различни равнища на представяне на значимото за града като официален разказ или разкази на различни общности, професионални групи, местни и посетители и т. н. От тази гледна точка чрез изследване и анализи на градските образи би могло да се потърси приложение на резултатите от изследване в градски културни политики или в политики по подобряване на средата на живеене, тук сферите за използване на резултатите са многобройни. В настоящия текст темата за „Устни наративи

на града – конструиране на образи“ има по-тесен изследователски ракурс, насочен към съдържанието на наративите. Същевременно техният брой е относително ограничен – 19 наратива, и затова и възможното практическо приложение на резултатите е ограничено. Актуалността на темата се поддържа от извършената теренна работа в конкретен период и възможността за съпоставяне с предишни и последващи изследвания на емпиричния материал и евентуална съпоставка с извлечените основни теми в наративите от автора на дисертацията.

4. Познание на проблема

Васил Караджов работи с разнообразна литература по темата на дисертацията като привежда автори на изследвания в разнообразни научни сфери (фолклористика, история, археология, антропология, лингвистика, социология, маркетинг и др.), но не познава в достатъчна степен българските изследвания по темата за градските образи във функционирането им като „устни наративи“, както и изследванията на града от гледна точка на етнологията/ антропологията у нас. Биха могли да се отправят и препоръки към подбраната чуждоезична литература, която показва широки граници в интерпретацията на проблема, но липсват основни текстове върху изследванията на града, база за дисертация върху градски наративи и конструиране на градски образи. Това ограничава възможностите за анализ и интерпретация на собствения авторов теренен материал. Цитират се изследователи с насоченост към антропологична интерпретация, социологическа интерпретация, исторически изследвания, автори на мемоарна литература, но липсват други подобни изследвания, стъпващи върху теренен материал от Пловдив, някои дори са част от библиографията, но не са сред малобройните цитирания. Прави впечатление в приложените публикации от автора, че в тях също се цитира литература (статии и книги), съдържаща голяма част от „липсващите“ автори, но техните изследвания не са цитирани дори в библиографията. На това равнище авторът работи с ограничен кръг литература и не успява да положи емпиричния материал от теренната работа в необходимия контекст на град Пловдив, както и в рамките на научни дискусии по темата.

Част от цитатите от научни текстове са проблемни и поражат въпроси, тъй като се отнасят до различна проблематика от разглежданата и ползват различна методика на изследване и анализ спрямо заложените от В. Караджов. Например, цитирането на статия на И. Бокова за подвижния човек, няма връзка с темата на дисертацията – градските наративи за образите на града, а интерпретира създаването на връзки и начини на взаимодействие на индивиди и общности с конкретни места, градове (става дума за образите на „родина“ и „отечество“ за етнически турци с двойно гражданство – българско и турско). При цитиране на автори е задължително условие съотнасяне не само с проблематиката, но и с методите на изследване, с методите на анализ, защото в противен случай се създават неверни съждения и тезите не са защитими. Подобни цитирания са некоректни и показват некоректно ползване на научна литература.

5. Методика на изследването

Методите на изследване са заявени, но не са представени в необходимата специфика и остават не добре изяснени. Като цяло авторът прави опит да удържи антропологични методи на изследване и анализ на съдържанието като следващо ниво на работа с емпирични материали. Но представянето на методите и съответно задачите изисква по-ясно описание и по-ясна връзка относно избора и съответствията помежду им. Например, в увода има заявка за „събиране на качествени теренни материали“, което вероятно означава използване на качествени методи при записване на емпирични материали, но кои точно и защо, не са посочени.

В текста е заявено, че се използват методите на етнологията и антропологията, но те трябва да се представят ясно и да се обясни логиката на тяхното използване при избора на един или друг метод. Авторът прилага „стандартизираното интервю“, но методологията при качествени методи изисква преди това да се работи с полуструктурирано интервю, и на базата на резултатите от неговото прилагане да се мине към „стандартизирано интервю“ (когато изследователят е разбрал за преобладаващите проблеми и има база за изготвяне на въпросите). От друга страна, полуструктурираното интервю, когато цели набирание на знание от събеседника, обикновено трае от час до час и половина („стандарт“ за пълноценност на интервюто от различни гледни точки), а в случая разбираме, че част от интервютата са под час и това показва, че те не са разгърнати напълно като качествен метод на изследване. Как са записани устните наративи / разказите за града – с акцент върху познанието на събеседника или с търсене на познание, което според автора на дисертацията е важно, с внимание към позна-

нието на събеседника или с внимание към представите на автора за проблема, остава не добре изяснено в текста.

Авторът въвежда и изработване на въпросник като част от изследователската дейност, но вероятно под въпросник разбира отбелязване на основни проблеми, по които води разговора, защото въпросникът като познавателен инструмент насочва към предварителните очаквания на изследователя спрямо информатора. Появяват се термини, чието дефиниране липсва – например, лични житейски биографии (с. 91), които биха могли да са житейски разкази, житейски истории или нещо друго, но изискват прилагане на биографичен подход и тяхната валидност се измерва с достигане на ниво на насищане / сатурация на тенденциите в представянето и разгръщането на проблема. Подобно насищане на информация трудно би се получило при 19 интервюта, а и остава неясно доколко е обосновано и наложително използването на подобен термин в случая и съответно как той се съотнася към останалите термини.

Съществува разминаване между две заявени тези в дисертацията – така наречените външна и вътрешна гледна точка към проблематиката. В увода авторът заявява, че в дисертацията се прави „момента“ снимка на човека в града, на неговите интереси и споделяния“, а на друга страница е подчертано, че „образите и представите му (на пловдивчанина) за своя град в края на първото десетилетие на 21. век е навременна и полезна“. Това известно напрежение между вътрешна и външна гледна точка се открива и в други части на текста, когато авторът определя като коректно едно или друго изказване, той се явява носител на одобрението на представите в наративите като правилни. Още един цитат в тази насока: „...представените от хората образи на град Пловдив, показват една устойчивост във времето, което потвърждава подходящия избор на респонденти и теми“ означава, че респондентите са избрани заради наративите им (като групите във Фейкбук също, статиите в пресата), а не са наративите тази основа, чрез която се откриват градските образи.

Дисертантът цитира много пестеливо литература, свързана с методите и подходите за теренно изследване, както и за обработване на емпиричния материал, независимо че съществува богата научна литература и на български език!

6. Характеристика и оценка на дисертационния труд

Дисертацията се състои от увод, три глави, заключение, библиография, списък на разказвачите и теренни наративи. В съдържанието и в самия текст уводът, целите и задачите на изследването, методологията на изследване, хронологичните рамки на изследване и структурата на дисертацията са дадени като самостоятелни части, но тази подредба след това се променя и всяка част има подчасти. Затова приемам, че уводът всъщност обхваща цитираните части, които трябва да въведат основно в проблематиката на дисертацията и да представят целите, методите и задачите на изследването. Заявената цел е „проверка на пряка зависимост между устни наративи и градски образи“, но в тази част няма разгръщане на тезата за това как ще се изследва тази пряка зависимост и до какво ще доведе. В увода изобилства от тези, които обаче не се доказват, а се приемат за аксиоми. Например, много често се говори за променящи се хора, променяща се среда, но без конкретика и връзка с проблематиката на дисертацията. Как се обвързват сторителингът или създаването на корпоративни разкази и ролите на блогъри, влогъри, инфлуенсъри и т.н. не е пояснено. И каква е връзката между сторителинг – създаване на корпоративни истории, и устните наративи за Пловдив? Какво е традиционното разказване и как различните възрастови групи и поколения се свързват с него? Говори се за общности, но терминът не е работещ, защото не внася яснота и конкретика. Какво е общото и различното или са тъждествени градски устни истории и устни наративи. Във въвеждащата част липсва ясно обосноваване на термини, които са важни за дисертацията и би трябвало да са във връзка помежду си. Въведени са автори от разнообразни сфери, но не се създава логична връзка между техните изследвания и дисертацията, а като че ли има стремеж за показване на многообразие от гледни точки. По подобен начин е развита частта за хронологичните граници на изследването, в което се включват епидемията Ковид-19, Пловдив – европейска столица на културата, но какво допринасят за разгръщане на проблематиката изисква допълнителни разяснения – дали са част от темите на разговори с респондентите, по какъв начин рамкират темите или рамкират само изследване като препятствие/ подкрепа, или имат друго значение. Важно е да се уточни, че погледът към миналото в наративите е съвременната гледна точка към цитираните исторически периоди и в този смисъл тези периоди не са част от хронологията на изследването, а се обвързват със съдържателния анализ.

Във въвеждащата част на всяка дисертация, както и в последващите части, ако дисертантът представя термини, е необходимо тяхното ясно, коректно представяне и обяснение как се свързват с изследователската перспектива на темата.

Първа глава е озаглавена „Теоретични рамки“ и е конструирана в няколко подглави: устно разказвани наративи и същност на наратива; конструиране на градски образи; български изследователски модел (фолклор и литература, градски изследвания, културна антропология, пловдивски наративен модел). Сторителинг, устни истории, устна история като направление в методите на изследване на историята или как голямата история се преживява и описва от хората, е представено като нещо цяло и без явни връзки с темата на дисертацията, а по-скоро като калейдоскоп, в чийто център е думата „история“. Защо, например, устните истории се приемат за аналог на наративите и дали има пълно съвпадение на устни истории и наративи, не е разгърнато. Цитиран е текст от Пламен Бочков, който засяга епоса, разказите за места и не е свързан с историята в съвременното ѝ разбиране, а с начините на предаване на местната, локалната култура, от която са част песните, легендите, преданията, не само наративите.

В следващата част авторът се насочва към разказването като речева дейност и дискурс. Прилагат се дълги цитати от лингвисти и културолози, които засягат разказването като речево действие. Авторът привлича мнения на психолози и се опитва да направи преглед на развитието на интереса от различни научни дисциплини към разказването или както той го избира да го назовава наратология. В тази част липсват български научни изследвания, които засягат фолклорни текстове, функциониращи като реч и съответно са много по-близко до заявената проблематика в дисертацията, отколкото автори като Роланд Барт. Прилагат се идеи за дискурса, повлияни от разработките на Лиотар, за да се даде определение за наратива, без отново да има препратка към авторска теза с какво цитиранията подпомагат проблематиката на дисертацията. Няколко пъти се повтаря тезата, че наративът е речева дейност, следователно има конкретен контекст / дискурс и е форма на културна дейност. Не е интерпретирано обаче, как точно чрез наративите изследваме връзката индивид – общност – град, тъй като тезата не е разгърната. Липсват въведени термини като „конструктивистки подход“, „общност“, за да се изяснят задачите, които авторът следва в дисертацията си. Отново имаме заявление за връзка между отделни термини, но тя не е интерпретирана, не е доказана. Създаването на аналитични връзки между подходи, термини, емпиричен материал е от базово значение за всеки научен текст.

Следва опит за интерпретация на друг важен термин – образ, но в началото не се дефинира за какъв образ говорим: визуален, словесен, слухов/звуков или друг? Авторът прави бегъл преглед на подбрани учени в историческа перспектива като Ролан Бард, Хусерл. На с. 39 авторът акцентира върху „визуалните образи“ и визуалната култура и следва преразказ на гледни точки на подбрани автори. Не е посочено обаче, че именно антропологията използва визуалния образ като инструмент за познание и дали при изследване на наративите има анализ и на визуални образи или ще се говори за изобразителност в наратива на езиково равнище. Цитирани са Бъргър и Лукман, но тъй като става дума за първична социализация, то къде остават Лев Виготский, например и Маргарет Доналдсон и каква е връзката с наративите за Пловдив.

На с. 43 се появява уточнение за аналитичната дейност в дисертацията, което е важно: образите ще се интерпретират като отражение и като представа. Градският облик е изведен предимно чрез архитектурата, което не отразява виждането на етнологията и антропологията. След градския облик вниманието е насочено към социологическите образи на града, което предполага друг, социологически подход на изследване. Има дълги цитати от изследване на Кевин Линч за образите на града, произведение, което дисертантът смята за непознато в България, а то е задължителна част от библиографията на различни курсове, посветени на града. И отново идеи за градски образи от маркетинга и рекламата (как те създават марка/бренд), но къде е етномаркетингът в този случай, ако авторът се насочва към корпоративните наративи и мисли да ги съпостави или анализира заедно с устните наративи. Как точно градът създава своята идентичност би трябвало първо да се насочи към това кой и на какво равнище създава образи за града и каква е разликата между образи за и на града. Абзацът за глобализацията е напълно встрани от проблематиката. И отново темата за брендиране на градовете, за градски идентичности – термини, които са от различни научни сфери, част от тях с акцент върху социологическите изследвания, а в дисертацията е заявено, че се работи с методите на етнологията и антропологията. От поредното лично определение на автора за това към какво се насочва се разбира, че той акцентира върху субективните възприятия на града, макар че включва и колективния опит.

Частта „Българският изследователски контекст“ споделя проблемите и на предишните части – изреждат се автори, като логическата връзка на представените им текстове не е изведена ясно с

темата на дисертацията. В същото време има цитирани научни текстове в прегледа на литература, към която няма препратки и е редно нейното място да е в биографията. Има автори, посочени в биографията, чиито изследвания предхождат дисертацията и разработват теоретични проблеми върху материал и от Пловдив, но те не са включени в тази част. Сравнението между изследванията на Русе, Пловдив и София не е релевантно, поради различни подходи, особено що се отнася до „Визия за София“, който е интердисциплинарен приложен проект и разработката засяга разнообразни научни сфери.

След излагането на идеи от различни научни области и подходи се разбира, че дисертацията се насочва към анализ на съдържанието на личните наративи за града. За съжаление никъде не се говори за контент анализ, за да разберем какви точно аналитични методи ще използва авторът при анализ на емпиричния материал.

„Наративният градски модел, предложен тук, е една симбиоза на лични и градски пространства и темпоралности, които в своята комбинация предлагат възможност да се изяви градска идентичност, образите на града и неговата културна памет.“ Допускам, че в това определение личните пространства се ситуират в контекста на градските, което не е задължително. Градската идентичност може да се съотнася към официалните градски образи, или да бъде мислена на общностни и индивидуално ниво, както и образите на града са винаги свързани с жителя/гражданина на града, някаква група (етническа, професионална, социална, друга), както и т.нар. „културна памет“ се отнася за някого и докосва някого. Дефиницията, предложена от автора, всъщност не дава конкретни рамки и тук, а оставя читателят да доразвива идеите и да се опитва сам да маркира конкретика. Важното е кой разказва и по какъв начин създава образи за града, които биха могли да функционират в конкретен контекст и съответно дискурс и като градски образи. Тук връзките не са преки и директни, а са опосредствани на различни нива.

Въз основа на изложеното по-горе поставям два въпроса към дисертанта.

ВЪПРОС 1: В. Караджов пише, че са използвани методите на етнологията и антропологията. **Кой метод или кои методи от етнологията и антропологията използва авторът и какви методи прилага при работа с емпиричните материали, в случая устните наративи?**

ВЪПРОС 2: Васил Караджов да посочи поне трима автори с принос към проблематиката на темата на дисертацията – изследвания на града, градски образи и градски наративи, в това число и върху материал от Пловдив (без да се посочват изследвания на членовете на научното жури или вече цитирани изследвания в библиографията) и как тези изследвания създават научния контекст на дисертацията.

Втора глава „Пространствено конструирани образи на града“ (от прозореца, от улицата, от квартала, отвисоко, околния свят)

Тази част отново се обръща към визуални образи, въпреки анализа на наративи, съответно словесни образи. Авторът използва думата „гледка“, вероятно изведена от наративите, но при анализ е коректно да използва „пейзаж“ или „ландшафт“, ако интерпретира архитектурни образци и изследвания, които са утвърдени научни термини у нас. Необходимо е и да отправя бележка към твърдение на автора: това, че Пловдив има 250 000 жители не означава, че броят на градските гледки/пейзажи съответства на броя жители. Точно обратното, анализът ще типологизира пейзажа, тъй като откриването на пейзаж/гледка е резултат от обучение в култура. А това обучение „стеснява“ броя на пейзажите, защото засяга комбинация от разнообразни елементи от типология по възраст, поколение (генеалогично, икономическо, историческо, кохорта) и др.

Авторът смесва в едно цяло като напълно съотносими разкази на събеседници, публикации във вестници и личните си наблюдения – разнородни текстове, като в случая поддържа позицията на „основен разказвач“, с други думи „верифицира“ казаното от събеседника. Това са различен тип наративи, които биха могли да се надградят при умел анализ, без гласа на автора, който трябва да е водещ в анализа, но без да включва свои наблюдения по споделеното от събеседника. Авторът дори отива по-далече и прави подбор на проблематиката, играе ролята на „цензор“ – какво да се включи и какво да не се включи като тема в наративите.

Авторът работи с градоустройствени планове на Пловдив по исторически данни, а би било добре да видим как се отразява и доколко присъства в наративите. Авторът прави преглед на названия на улици, но липсва гледна точка в това изброяване и защо отново авторът коментира, а не дава

дума на събеседниците. Първо той прави коментар и интерпретира, а след това дава откъси от интервюта в подкрепа на вече изразеното му лично мнение.

В частта за квартала на преден план излизат социални отношения, а градските образи изпадат, за разлика от предишните страници. Кварталът/ махалата първо се представят от автора без да е посочено на какъв принцип са подбрани - според събеседниците или отново от гледна точка на автора. И защо трябва да се започне с етнически квартал, а после да следват Мараша, Тракия, Капана... Тук интервютата са въведени с много дълги откъси и това натежава спрямо останалата част, която би трябвало да е водеща като анализ. Има и некоректни съждения като: „В представения квартален наратив“ е по-коректно да се напише в представения наратив за квартала, защото това е темата за квартала в житейския разказ, а не е „квартален наратив“, защото не е проучен като траен образ на квартала, който засичаме в различни наративи (с. 131).

В тази част има преразказване на книги, преразказване на разговори, представяне на случаи, свързани с пловдивските улици и квартали, но без цитиране на изследователи или пояснение защо точно това е подбрано. Има доста повторения при описанието на Пловдив в частта „отвисоко“ и в другите части, свързани с възприятията на града, динамиката на промените, променящия се начин на живот като обобщаващи абзаци.

„Околният свят“ (подзаглавие на част) е неясно словосъчетание, което обхваща различни теми. Няма три типа нарастване на население, защото увеличаването на градското население е свързано с административна трансформация на селата в градове и миграциите към градовете – принудителни и доброволни. Паралелите между социологически изследвания за миграции и наративите, тук наричани житейски биографии, са възможни, но са верифицируеми, ако и емпиричните материали са записвани с методите на социологията. За съжаление тук липсва присъствието на хората, на разказвачите. Налице е преразказ на теоретични изследвания по други теми, които са осъществени на други места.

Трета глава „Темпорално конструирани образи“ разглежда наративите от гледна точка на различни възрастови периоди като детство, трудовия свят, свободното време, „пловдивското време“ (кавички мои), звуковия пейзаж. В съдържанието се забелязва разнородност в подредбата на подзаглавията на всяка глава, но тук това е най-ясно изразено. Какви са темпоралните характеристики на звуковия пейзаж и на трудовия свят остава неясно. Защо във втора глава се говори за „гледка“ вместо пейзаж в аналитичната част, а тук се въвежда звуков пейзаж – основанията не са описани.

В трета глава са използвани наративи, които представят периоди от жизнения път на човека, неговото персонално време, свързано с градското пространство на Пловдив и неговото време (с. 176). Ако детството е възрастов период, то трудовият свят не е „времеви период“ и вероятно става дума за времето на трудовата дейност или за икономическото поколение и съответно друга възрастова група - на работещите, което е свързано с институционализация на жизнения цикъл, друг вариант на жизнения път, споменат от автора. С какво теорията на Жан Пиаже спомага за разбиране на устните наративи след като не се изследват наративите на децата, а наративите на възрастните, свързани с детството, но в интерпретация от съвременна гледна точка. Едуард Релф и неговата книга се съотнася с познато направление културна география, което обръща внимание на местата от антропологична гледна точка. Тук дългите цитати от автора не водят към заключение или осветляване на наративите за Пловдив. Авторът некоректно допуска, че детството е описано през погледа на децата, а то е описано през погледа на възрастния, който споделя своя спомен за детето, но интерпретацията е съвременна.

Частта за трудовия свят всъщност представя житейски разкази през професионалния опит и връзката с Пловдив е опосредствана, косвена. Пловдив е мястото, където се случват житейските разкази. Защо точно тези три професионални житейски разказа са избрани и каква е връзката им с наративите за Пловдив би трябвало да има много ясно пояснение, в противен случай текстът се превръща в преразказ и излиза извън заявената „темпоралност“. Текстът се превръща в личния разказ за градското развитие в три икономически сфери – сигурност и безопасност (пожарна), телекомуникационни съобщения и медии („кабеларка“) и транспортна инфраструктура (железница).

Свободното време представя Пловдив през погледа на екскурзовод, следват възприятия на географската среда на града и тяхното превръщане в места за отдих (Гребен канал, паркове и др.), както и заведения. Не става ясно дали тези места възникват в самите наративи или авторът на дисертацията конкретизира въпросите си, както с въпроса за свободното време. Васил Караджов дава ясен отговор на въпроса и отново виждаме „смесване“ на ролите и съответно наслагване на гледните точки на изследователя и на „познавача“ на града: „Като човек, живеещ извън Пловдив, нямаше как да пропусна

този въпрос, свързан с кафето и към един професионален гид, който отлично познава Пловдив, от една страна с изследователски интерес, а от друга за всеки случай да проверя, дали не съм пропуснал някое от известните кафенета.“, а това е сериозен проблем за етноложко / антропологично изследване. В края на тази част се появява неологизъм „образи на свободното време“, свързано с местата на забавление, но този текст се доближава до изследване на места за забавление в Пловдив, което не прави автоматично „образ на свободното време“. В подобен стил е представено „пловдивското време“ – от една страна, връзката на Пловдив с хилядолетна история, а от друга, усещане за „бавно време“, свързано с възприятията на част от интервюираните, както и на подбрани източници като група във Фейсбук, публикации и др.

В последната част за звуковите образи на града за пореден път се констатира объркването на автора, когато пише за образи: „Звуците, заедно с образите, са едни от основните дразнители за сетивата на човека, идващи от външния свят“, без да уточнява за какви образи става дума (словесни, визуални...). Звуковият пейзаж има множество определения, в това число и от сетивната антропология и препратка към тази сфера на изследване е в по-висока степен актуално от тази на институт по стандартизация.

Заключението резюмира представените тези в трите глави и достига да идеята за изпълнение на задачите на изследването: „индивидуалното наративно участие на обитателите на града създава градски наративен модел, които от своя страна конструира система от градски образи, в зависимост от градското пространство и от времето, прекарано в него“. Определението обаче, е неясно, не само заради липсата на съгласуваност на отделните части, но и защото не е разгърнато в главите на дисертацията.

Библиографията показва частично познаване на изследванията, особено в български изследователски контекст независимо от наличието на обширна литература, в това число и тематични книжки на научни списания. Подборът на автори, които пишат на други езици, също е ограничен и неясен като избор – не се посочва как точно цитирания текст се съотнася с дисертацията и как спомага за развитие на тезата.

б. Приноси и значимост на разработката за науката

Темата на дисертацията е актуална и предизвиква широк интерес към устните наративи за града и тяхното съотнасяне с градските образи. Актуалността в настоящия текст се съотнася и с периода на теренно изследване – последните няколко години, което означава съвременен теренен материал.

Приносът на дисертацията обхваща подготовката и провеждането на самостоятелно теренно изследване от докторанта, независимо от направените бележки по-горе. В. Караджов представя подробно подготовката за теренна работа, свързането с респондентите (цитат), като и описание на самите срещи, местата на разговори и подбора на теми. Въпреки разнородния състав на респонденти откъм интерес към историята и културата на града, той се насочва предимно към „пловдивчани по душа“ (мое), което дава известна кохерентност на резултатите.

Дисертантът прави опит за типологизация на устните наративи с оглед на съдържанието им и въпреки че, не всеки тематичен кръг е добре защитен, то има интересни анализи и съпоставки. На това равнище дисертацията обогатява с нов емпиричен материал и опит за типологизация на съдържанието на устните наративи.

8. Преценка на публикациите по дисертационния труд

Приложени са 4 статии: Литийни шестивия и съвременни градски празници по примера на град Асеновград, *Съвременната святост: история, образи, символи, практики*, сборник с материали от международна научна конференция, 9-10.11. 2017 г. в Пловдив, 265-274; *Образи на град Пловдив – възникване и употреби*, *Терени*, бр. 5, 76-95; *Градските наративи като елемент на нематериално културно наследство*, *Капаните на града: нематериално културно наследство*, сборник с доклади, Пловдивско университетско издателство, 2022, 167-187; *Градска култура и конструиране на образа*. Град на седемте тепета, *Терени*, бр.7, 30-39. Две от статиите са публикувани в издания на Пловдивския университет, а други две в сп. „Терени“, издание на СУ „Св. Климент Охридски“. Те отразяват различни етапи от теренната работа по изследването и повтарят общ проблем – недостатъчно познаване на научна литература по проблема, въпреки че част от цитираните автори предлагат богата библиография по съответния проблем.

9. Лично участие на докторанта

От представения текст ясно личи, че теренната работа е осъществена самостоятелно. Авторът описва подробно начина на работа в срещи и интервюиране на респондентите (негово назоваване). Засяга и местата на провеждане на срещите, което в случая не носи допълнителна информация за „менталната карта на Пловдив“. Направен е избор на хора, с които да се проведат срещи, като по-голямата част са от групата на местната интелигенция, със силна връзка с града и активни участници в културния живот на Пловдив, много често самите те са създатели на издания за градските образи. Дисертантът коректно описва тяхната дейност, както и свързаността си с всекиго от интервюираните. Самият той се мисли и се вписва в текста като участник в изследването, но и тук проблемът е неговата роля. Етнологията / антропологията припознава изследователя като човек, който умее да разбере „друга“ култура (в случая градските образи) и това познание да успее да го предаде на по-широк кръг, да бъде деликатен водещ в събеседванията като поддържа насоката на разговора, но без да се възприема като знаещият, а събеседника като носител на информация. На не малко места в дисертацията авторът се включва активно в потвърждаване на „правилността“ на едно или друго мнение, изразява своята пристрастност към определени образи на града и като че ли търси конкретни образи в разказите на събеседниците/ респондентите. Възниква въпросът доколко респондентите изграждат своите устни разкази самостоятелно, разбира се, свързани с определен проблем, и доколко авторът ги насочва към образи, които са важни за самия него. В този случай подходът е обърнат – наративите стават илюстрации на представите на дисертанта, а не са основа за разкриване на градските образи. Биха могли да се приведат и други доказателства за личното участие на автора в теренната работа, която би спечелила при разработването си, ако В. Караджов познава необходимата теоретична литература.

10. Автореферат

Авторефератът отразява вярно съдържанието на дисертацията. Авторът очертава 4 приноса, но приносите на дисертацията са свързани със самостоятелно етнологично изследване по темата за градските наративи за Пловдив и с направения опит за съдържателна типология на наративите с оглед пространствени характеристики на града и жизнени периоди на разказвачите.

Ново изследователско поле не е конструирано, тъй като проблематиката на градските образи, тяхното конструиране и съответно връзката на жителите/ гражданите с градските пространства имат добра традиция в българската научна литература. Доколкото „пловдивският наративен модел“ се съотнася със съдържателната част, то подобни градски образи в различни исторически периоди, както и в последните десетилетия, също са представяни в научни изследвания. В случая моделът не засяга спецификата на разказването/ наратива, на разказа/ наратива, на участието на разказвача, на особеността в съчетаване на образи и т.н., следователно извеждането на дефиниции на базови термини и препратки към научна литература е задължително условие и не е принос на която и да е дисертация, освен ако не се изгради нов термин или не се разгърне неговото значение в нова посока, което в случая не е направено.

Цитираните публикации са представени и отразяват етапи от работата на В. Караджов по темата на дисертацията.

11. Критични забележки и препоръки

Темата на дисертацията съдържа известно „напрежение“ между отделните части на заглавието: Устни наративи на града – конструиране на образи. Наративи на града или за града предполага различни акценти и това „двугласие“ на темата затруднява дисертанта.

Съдържанието и структурата на дисертацията показват нееднородност в предлаганите подзаглавия и съответно части на всяка глава (виж по-горе). Липсва конкретно позоваване и обосноваване на избраните методи и подходи за теренна работа, която изисква предварителна добра теоретична подготовка. Подходящият изследователски инструментариум е необходимо условие за качествено етнографско описание, до което не се достига в текста.

Смесват се различен тип емпирични материали и документи: разкази на събеседници/ устни наративи, публикации в групи във Фейсбук, издания с фотоси, посветени на Пловдив, публикации във вестници и личните наблюдения на автора, който в случая поддържа позицията на разказвача, с други думи „верифицира“ казаното от събеседника. Това са различен тип наративи, материали, които биха могли да се надградят при умел анализ, без гласа на автора, който трябва да е водещ, но не и да

включва свои наблюдения по споделеното от събеседника. Различният тип емпирични материали изисква и различен подход при работата с тях, тъй като са част от разнообразен контекст на общуване и споделяне на образи и представи за града.

Липсва ясна система от термини и понятия, които се допълват и предлагат адекватен инструментариум за набиране на емпирични материали и последващите анализи, съпоставка и интерпретация (устен наратив, словесен образ и др.).

Във всяка глава са прави историческо проследяване на разнообразни термини без да се посочи логическата връзка с конкретната тема, липсват основания и за избор на представяните и цитирани автори и затова предлаганите наблюдения, факти и интерпретации изглеждат не в система, а като недовършена мозайка. Всяка част завършва с обобщение, което представлява съкратено резюме на основните тези на автора, но не достига до изводи, резултат от разгръщането на тезата в конкретната глава и плавно преминаване към проблематиката на следващата глава и на финал в заключението. Същият проблем се открива и в заключението.

В определени части от главите натежават цитати от един автор или от различни автори като се губи връзката с анализа и с емпиричните материали, на други места в текста натежават големи откъси от наративи или един наратив е представен подробно и като единичен емпиричен материал. Това не води до баланс между теоретични изследвания, емпирични материали и авторови разсъждения. Липсва ясна червена нишка, която да е основа за анализа на емпиричния материал и да подрежда теоретичните изследвания в последователност, а се налагат различни гледни точки, които не винаги са съвместими и се допълват.

12. Лични впечатления

Нямам лични впечатления от работата на докторанта.

13. Препоръки за бъдещо използване на дисертационните приноси и резултати

Не препоръчвам отпечатване на дисертацията въз основа на изложеното по-горе.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд *съдържа научни резултати, свързани със самостоятелната теренна работа на дисертанта, както и с представянето на устните наративи откъм съдържание, които представляват оригинален принос в науката* и отговарят на всички изисквания на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и съответния Правилник на ПУ „Паисий Хилендарски“.

Дисертационният труд показва, че докторантът Васил Николов Караджов **притежава** теоретични знания и професионални умения, свързани със самостоятелна теренна работа и съдържателен анализ на емпиричния материал по научна специалност 3.1 Социология, антропология и науки за културата като показва качества и умения за самостоятелно провеждане на научно изследване.

Поради гореизложеното, давам своята **положителна оценка** за проведеното изследване, представено от рецензираните по-горе дисертационен труд, автореферат, постигнати резултати и приноси, и **предлагам на почитаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор“** на Васил Николов Караджов в област на висше образование: област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.1 Социология, антропология и науки за културата, докторска програма „Етнология“.

29.01. 2024 г.

Рецензент:

Ирена Иванова Бокова

Доц. д-р, НБУ